

Akseki İlvat Köyleri ve Çevresindeki Geleneksel Türk Evlerinden Örnekler*

Examples From Traditional Turkish Houses In and Around Akseki İlvat Villages

Necla DURSUN**

ÖZET

Konut insanoğlunun barınma, korunma vb. gibi fiziksel ihtiyaçlarının karşılandığı mekân olmasının yanı sıra sosyal, kültürel ve duygusal ihtiyaçlarının da karşılandığı soyut anlamlar içeren bir yapıdır.

İnsanoğlunun binlerce yıllık tarihi içinde en önemli uğraşlarından birisi yaşadığı doğal çevreyi ihtiyaçlarına göre düzenlemesidir. Doğadaki tüm canlılar gibi insanoğlu da yaşadığı doğanın ağır şartlarından ve zorluklarından korunmak için çaba sarfetmiş, ilk önce kayalara oyup barınmak haline getirerek hayatını idame ettirmiştir. Türklerin Orta Asya'dan getirmiş oldukları konut kültürü, Osmanlı dönemi konutlarında yaşatılmış ve bu dönemde Türk Konut Mimarisinin en güzel örnekleri ortaya konulmuştur. Konut mimarisi Osmanlı İmparatorluğunun geç döneminde bazı yabancı üslupların süsleme anlayışıyla yeni bir boyut kazanmıştır.

Başkent üslubunun etkilerini taşıyan taşra mimarisi ve süslemesi bugüne kadar yeterince incelenmemiştir. Halk mimarisi özgün bir konu olarak günümüze kadar gelmiştir.

Akseki İlvat Köyleri ve çevresindeki eski Türk evlerini içine alan bu çalışmamız, Büyük İlvat, Belen İlvat, Bucak İlvat ve Sarıhacılar köyleri evlerini kapsamaktadır.

Araştırmamızda yer alan evler malzeme, yapım tekniği, plan özellikleri ve süsleme özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmiştir.

Genellikle çok sade ve özensiz yapılan taşra evlerine nazaran İlvat evleri çok süslü ve özenli yapılmışlardır. Bu evler halk mimarisi ürünleri olmasına rağmen plan tipleri, cephe düzenleri, ihtişam ve süslemeleriyle başkent üslubunu yansıtır. Bunun temel sebebi ev sahiplerinin maddi gücü ve statüleridir. Bölgede yaşayan halkın içinde yetişen ve başkent üslubunu tecrübe eden yerli ustalar da bu sentez mimarinin şekillenmesinde büyük rol oynamaktadırlar.

Bu çalışmayla ilk defa araştırılıp değerlendirilen ve daha çok geleneksel özellikler taşıyan bölge evleri, halk mimarisinin en güzel örneklerinin sergilendiği eserler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma ile Akseki İlvat Köyleri ve çevresindeki evlerin incelenerek bilim dünyasına tanıtılması amaçlanmaktadır.

Restore edilen birkaç evin dışında, içinde insan yaşamayan diğer evler doğanın ağır şartlarına terk edilmiş durumdadır.

Anahtar Kelimeler: Geleneksel Ev Mimarisi, Konut, Türk Evi, Akseki Evleri

Çalışmanın Türü: Araştırma

ABSTRACT

The residence is rather than a space that meets the physical needs of human being, but also an environment which consists abstract meanings of social, cultural and emotional needs have been met.

In the history of thousand of years human beings, one of the most important objectives of is constructing the natural habitation based on their needs. Just like all the living things in nature, mankind also effort a lot to protect themselves from the natural environment conditions. In the history of residence which originated with the humanitarian history, starting from the dwellings carved into the rocks, the residence culture brought from Central Asia survived at the residence of Ottoman era and the very best samples of Turkish Residence Architecture built during this age. Residential Architecture in late period of Ottoman Empire has gained a new dimension with the foreign decoration style.

The traditional identity shaped by the cultural values brought from Central Asia that are melted together with the several cultures in Anatolia as well as the influence of Islam. The urban architecture and ornamentation effected by the provincial capital style has never been studied so far. The folk architecture has survived as a matter of distinctive subject. Our study of Old Turkish Houses covers İlvat and neighborhood villages also consist of the village houses in Buyuk İlvat, Belen İlvat, Bucak İlvat and Sarıhacılar.

The regional houses ,feature more traditional characteristic, are explored and evaluated for the first time with this study emerged as the best samples of folk architecture displayed.

The houses in our study evaluated by taking into consideration the material, construction technique, project and ornament styles.

The main raw material in the construction of these regional houses are stone and timber. Metals as raw material is not common. Metals can be seen on window fences, door knobs, lock and hinges. Brick almost never used at any houses explored. The top cover of the houses are Turkish Style roof tiles. The plaster used in coating the oven and the fixture of illuminant. The

* Bu makale Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2005 yılında tamamlanan "Akseki İlvat Köyleri ve Çevresindeki Geleneksel Türk Evlerinin Mimari ve Süslemesi" konulu yüksek lisans tezinden geliştirilerek hazırlanmıştır.

** Dr., Selçuk Üniversitesi

*** Makale ile ilgili ekler bölümü dergimizin 341. ve 351. sayfaları arasında yer almaktadır.

soil only used in grout which is no longer available. The building structures constructed by the materials widely available in the region. While all the walls in the house built with the groutless dry wall technique that is wooden beams mounted between the rubble stones and compressed peşdunavs, in the resort part of the houses wooden curtain walls can be seen. The upper cover of the house is pitched roof and coated with Turkish Style roof tiles. Carriers such as console units, hands in hips and wooden pillars used in the ascent, eaves, restrooms and summerhouses. Soil and Stone furnishings can be seen in the courtyard and ground floor of the house whereas the upper floors completely made of timber. Almost all the doors of the houses in the region made of wooden. The courtyard and main entrance doors are double-winged, room doors are single and multilayer. The sightseeing windows of the regional houses are latticed inside and shuttered outside. The room windows are vice versa (latticed outside and shuttered inside). The connection between the floors done by the wooden stairways.

The houses in Akseki İlvat and Sarıhacılar village can be classified into three groups according to project types.

As well as the climate and natural conditions the influential folk architecture has a great effect on formation of the project types. The basic spaces form the project are hall and the rooms. The first type houses are the most common ones with outer hall. Those houses are also divided into 2 groups as outer hall with eyvan and outer hall without eyvan. Outer hall with eyvan project type houses are generally constructed by highly well-off individuals and regulated for crowded families. Compared to the other houses the number of rooms and the ornamental increased. Second type houses are the ones with inner halls. Third types are the ones with middle hall. The last two types are not common in practice in the region. The execution of those two project types are seen only in one sample. Generally the basic element forms the front-line in the region is the overhangs. These overhangs are embodied according to the direction of the halls. Can be grouped as overhangs on the right, overhangs on the left and overhangs in the middle according to the location of the overhangs based on the entrance door. The overhangs are carried by wooden pillars and hand in hips. The cover of the overhangs are laid with tiles regardless of the roof. The windows of the overhangs are generally latticed with outer shutter. The windows of the overhangs decorated with lattices are distinguished with different types of lattices. Some lattices divided into four trays and an observation window is built. Some lattices are built complete and there are skylight windows above. Room windows are rectangular lattice form and shuttered inside. The double-wing and multilayer entrance door of the houses placed under the overhangs. Eaves of the houses is made of timber and the outside ornaments are plain. One of the important element in the front-line is the chimneys. The chimneys are squared stone masonry and conical hat. The summerhouses is another element that activates the front-line. The summerhouses are open air places that are carried by wooden pillars.

In the explored houses the interior decoration has wider application area, the outside ornament is more modest. The outer ornament is concentrated on overhangs and windows, the interior ornament can be seen on pavilion, room doors, ceilings, cupboards and wardrobes as an accurate samples.

Almost every room of the regional houses has a cupboard closet. Generally the top of the cupboard and closets are divided by timber trays and the inside of the trays left blank. The bigger houses constructed by higher income individuals the timber trays of cupboard and closet are filled with herbal characteristic decorative motives.

In interior decoration specifically the room doors has accurate ornament features. These single-wing doors are divided by timber trays on top. The inside of the timber trays are decorated by geometric and herbal forms ornament motives.

Just like in the cupboards there is timber tray ornament in the open cabinets in the top of the rooms. The inside of the trays are sometimes kept blank and sometimes decorated with rose motifs and four leaf clover. One of the most important areas in the ornament of the room is ceilings. The room ceilings in the regional houses are generally flat timber with lower hammer-set. A hub in the shape of eight or rarely six armed star form placed in the middle of the ceiling which is perpendicularly divided to squares by timber laths. In the middle of the hub there are motives of eight armed star narrowing through the center, branch and rarely stylized tulip. In the center heaven fruit pomegranate, the symbol of abundance and blessing, applied as embossed. It can be seen ellips and round ceilings in some houses, however the common ones are the flat ceilings hubbed with eight armed star. Round ceilings generally filled with timber strips in a shape of sun disc motive.

When compared to plain and sloppy constructed urban houses, the regional houses built highly ornate and elaborate. Although the regional houses are a product of folk architecture, reflects the capital fashion in project type, front line alignment, glamorous and ornaments. The main reason is because of the financial power and the status of the owners. The local craftsmen, lived in the region and experienced the capital fashion, had a great role in evolving this synthesis architecture. Houses mostly constructed in early 20. Century are being restored along with the Akseki-İbradi District Development Plan. The restored houses are really in good conditions. Only the repairs done by the owners do not result successfully. Those repairs cause the loss of originality. Nowadays, those houses, especially the non resident ones, which have great importance in Traditional Resident Architecture are abandoned to the wild circumstances of nature.

Keywords: Traditional House Architecture, Housing, Turkish House, Akseki Houses

The Type of Research: Research

1. GİRİŞ

Akseki İlvat Köyleri ve çevresindeki Geleneksel Türk evlerini içine alan bu çalışma, Büyük İlvat, Belen İlvat, Bucak İlvat ve Sarıhacılar köyleri evlerini kapsamaktadır.

Akseki bugün Antalya İline bağlı bir ilçedir. Batı Torosların güney eteğine kurulan ve Alanya'dan sonra bölgenin en eski yerleşim birimi olan ilçenin doğusunda Bozkır, kuzeyinde Seydişehir, güneydoğusunda

Gündoğmuş, güneybatısında Manavgat ilçeleri yer almakta ve çok eskilere dayanan bir tarihi geçmişi bulunmaktadır¹.

Antik dönemde doğuda İsauria², batıda Pisidya³, kuzeyde Lykonía⁴ ve güneyde Pamfilya⁵ bölgelerinin kesiştiği bir alanda kalmış, Yunan ve Roma dönemlerinde de önemli yerleşim merkezi haline gelmiştir⁶. Bizanslılar tarafından Alanya'ya bağlanan Akseki ve çevresinin bir müddet Kıbrıs hâkimiyetine girdiği ve sınırlarının Manavgat'a kadar uzandığı anlaşılmaktadır⁷.

Eski dönemlerde adı, Marla, Marola, Marulya, Marulye olarak bilinmektedir⁸. İlvat kelimesi ise “geçiş yeri” anlamına gelmektedir⁹.

Bölgedeki Türk hâkimiyeti XI. yüzyılın sonlarına doğrudur. Anadolu Selçuklu Devletinin kurucusu Süleyman Şah tarafından fethedilen ve zaman zaman da tekrar Bizans hâkimiyetine geçen Akseki yöresi 1221 yılında I. Alâeddin Keykubat tarafından bir daha değişmemek üzere Türk yurdu haline gelmiştir¹⁰.

Selçuklulardan sonra Karamanoğlu Beyliği sınırlarına dâhil olan (1373) Akseki, 1422 yılında Gedik Ahmet Paşa tarafından Alanya ile birlikte zaptedilerek Osmanlı topraklarına katılmıştır¹¹. Karaman'ın Osmanlılara bağlı bir eyalet olmasından sonra, Kanuni Sultan Süleyman devrinde vergi ile idari taksimat yapılırken Alanya ile birlikte bu sancağa, 1571 yılından itibaren de fethedilen Kıbrıs'a bağlanmıştır. Karaman bu sıralarda Osmanlı'nın XIII sancağından biri durumundaydı¹². 1872'de Alanya'dan ayrılarak nahiye haline gelen Akseki, 1901 yılında yapılan bir idari değişiklikle Antalya-Konya Eyaleti dâhilinde bağımsız bir sancak olmuştur¹³.

2. AKSEKİ İLVAT KÖYLERİ VE ÇEVRESİNDEKİ GELENEKSEL TÜRK EVLERİ

2.1. Büyük İlvat Köyü Evleri

Köyde 1900'lü yıllarda meydana gelen büyük bir yangın sonucu evlerin birçoğu yanarak yok olmuştur¹⁴. Köyde geleneksel dokusunu koruyan üç ev tespit edilmiştir.

Bunlardan birincisi Ali Petek evidir(Foto.1). Moloz taş örgülü, kuru duvar tekniğinde inşa edilen yapı, iki katlı olup zemin kat ahır, samanlık, odunluk ve gündelik işlerin yapıldığı mekânlara ayrılmıştır. Evin esas yaşama katı birinci kattır. Dış sofa ve eyvan uygulamasının görüldüğü birinci katta en dikkat çekici kısmı, sofanın doğu ve güney bölümlerinden dışa taşınan içten ahşap kafes, dıştan düz ahşap kepenklerle kapatılan yazlık mekân fonksiyonuyla öne çıkan köşk bölümüdür. Ayrıca evin oda giriş kapıları, tavan göbekleri, yüklük, gusülhane, çiçeklik, kapaklı dolap ve sofaya açılan kafesleri ahşap süslemeleri ile başkent üslubunu yansıtmaktadır(Çiz.10-Foto-5). Evin gerek mimari gerekse süsleme özelliklerinden konak olarak kullanıldığı görülmektedir.

Köydeki önemli ev örneklerinden bir diğeri Ahmet Sarıgül'e aittir. Moloz taşla, kuru duvar tekniğinde inşa edilen ev yine iki katlıdır. Zemin kat hizmet alanlarına ayrılmışken evin esas yaşama katı olan birinci kat bölgede çok sık karşılaşılmayan orta sofalı plan tipi ile dikkati çekmektedir(Çiz.7). Plan tipi dışında sofa ortasına yerleştirilen kitabeli, yuvarlak tavanda Yusuf Nemutlu ismi ve 1934 tarihi yazılıdır¹⁵.

¹ YILDIZ, H.(2000). “Akseki Kent Merkezi”, **Sanatsal Çekül-Mozaik**, İstanbul, s. 35, 56

² RAMSAY, W. **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, İstanbul, 1960, s. 370

³ ÖZSAİT, M. **İlkçağ Tarihinde Pisidya**, İstanbul, 1980, s. 61

⁴ RAMSAY, W., **Age.**, 365

⁵ ERCENK, G. (1992). “Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi”, **Belleten**, sayı: LVI/ 216,s. 362

⁶ ENHOŞ, M., **Bütün Yönleriyle Akseki ve Aksekililer**, İstanbul, 1974, s. 16

⁷ ÖZKAYNAK, K., **Akseki Kazası**, Ankara, 1954, s. 26

⁸ UMAR, B. **Türkiye'deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, 1993, s. 550

⁹ 25 Temmuz 2004'te *Ömer Duruk'la yapılan mülakattan*

¹⁰ DEMİR, M. (2004). “Selçuklu Tarih Kayıtlarında Alanya'nın Fethi”, **Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri**, sayı: X, s.541

¹¹ BİLİM, C. (2004). “Arşiv Belgelerinde ve Salmelerde Alanya”, **Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri**, say: VII, s.198

¹² ANAONİM, **Antalya İl Yılığ**, Antalya, 1967, s.55

¹³ ENHOŞ, M., **Age.**, s. 21

¹⁴ 20 Temmuz 2004'te *Bucak Alan Köyü Muhtarı Hüseyin Kurtel'le yapılan mülakattan*.

¹⁵ AKKAYA, N. (2005). Akseki İlvat Köyleri ve Çevresindeki Geleneksel Türk Evlerinin Mimari ve Süslemesi, **Yayımlanmamış yüksek lisans tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, s. 22.

Cemal Bayraktar Evi bölge evlerinde genellikle halkın kullandığı, küçük ölçekli şeması ve dış sofalı-eyvanlı plan tipi ile karakteristik bir özellik sergilemektedir. Oda giriş kapılarındaki süslemeler halk mimarisinde uygulanan süsleme programlarının yansıması gibidir.

2.2. Bucak İlvat Köyü Evleri

İlk örnek iki katlı inşa edilen, Mustafa Akman evidir. Evin zemin katı, ikinci derece hizmet alanları için ayrılmışken, esas yaşam alanını oluşturan birinci kat zengin ahşap süslemeleri ile müze görünümündedir(Foto.7). Eyvanı örten tavan göbekleri, pahlanmış duvar köşelerine çapraz yerleştirilen tek kanatlı oda kapıları, oda iç düzenlemeleri tamamen ahşaptandır. Evde, bölgede yaygın olarak görülen dış sofalı-eyvanlı plan tipi uygulanmıştır.

Ömer Duruk'un satın aldığı bir diğer yapı Raşit Altuntaş evidir. İki katlı inşa edilen ev, dış sofalı-eyvanlı planın en güzel örneklerinden bir tanesidir. Birinci kat Mustafa Akman evinde olduğu gibi yoğun ahşap süsleme programına sahiptir(Çiz.5-Foto7).

Her iki ev de konak biçiminde ve oldukça büyük boyutta inşa edilmiştir. Evlerin en önemli kısımları yazlık mekân olarak kullanılan köşk bölümüdür. Evin güneş alan bölümüne genellikle ana giriş kapısının üstüne çıkma yapan köşk bölümü tamamen ahşaptan olup, içten kafesli pencerelere, dıştan düz ahşap kafeslere sahiptir (Foto-1). Oda pencerelerinde ise köşktekinin aksine bir sistem uygulanmıştır. Yani dıştan kafesli mazgal pencerelerin oda içinde, iki kanatlı kepenkleri bulunmaktadır.

Bucak İlvat köylerindeki, büyük ölçekli evlerin yanında halkın kullandığı daha mütevazı, küçük evler de bulunmaktadır. Bunlar Havva Petek, Ünzile Arıcı ve Cavit Erdoğan evleridir. Bu evlerden Ünzile Arıcı ve Cavit Erdoğan'a ait olanlar dış sofalı-eyvanlı plan tipi ile inşa edilmişken, Havva Petek Evi dış sofalı plandadır. İki katlı evlerde, zemin kat ahır, samanlık, odunluk ve gündelik işler için kullanılırken esas yaşam alanı birinci kattır. Bu evlerde de diğer evlerde olduğu gibi çok yoğun olmasa da ahşap süslemeleri dikkati çekmektedir. Özellikle yıldız biçimindeki tavan göbeği ve panolara ayrılan ahşap tek kanatlı oda kapıları, davlumbazlar ve yüklük üzerindeki geometrik ve bitkisel ağırlıklı süsleme motifleri görülmektedir¹⁶.

2.3. Belen İlvat Köyü Evleri

İlvat köyleri olarak ele aldığımız üçüncü köyde geleneksel özellikler taşıyan dokuz ev tespit edilmiştir. Bunlar Ahmet Arıcı, Emine Kavruk, Hasan Arıcı(Çiz.2), Hasan Baykara, Hasan Uz, Kamil Gür, Kerim Aslan, Mehmet Arıcı, Yusuf Uz evleridir. Bu evlerin hemen hepsi dış sofalı plan tipindedir. Bu dış sofalı evsüz evler diğer evlerde olduğu gibi iki katlı inşa edilmişlerdir. Bu evlerde zemin kat ahır ve samanlık olarak kullanılırken esas yaşama alanı birinci kattır. Bu evlerde dış sofanın bir tarafına iki oda yerleştirilmiştir. Odaların arkasında kiler odaları bulunmaktadır. Dış sofalı evsüz bazı evlerde sofanın bir ucu seki ile yükseltilerek köşk yapılmıştır. Sofa kışık odalara, çardağa ve helâya geçit sağlamanın yanında aynı zamanda yazlık olarak kullanılan mekânlardan biridir. Evlerde yaz günlerinde özellikle köşk odada veya seki ile yükseltilen köşkte oturmakta ve bu bölüm serinleme, rahatlama mekânı olarak kullanılmaktadır. Dış sofalı evlerde sofanın genellikle kuzeybatısına davlumbazlı ocak ve iki adet pencere yerleştirilmiştir. Sofanın bu ucu bazı evlerde sonradan bir duvar veya ahşap bir paravana ile bölünerek mutfak mekânına çevrilmiştir.

Bu köye ait kullanım ihtiyacına göre oldukça mütevazı yapılan Hasan Arıcı'nın evi ahşap süslemeleri ile konak görünümü verse de büyüklük olarak konak statüsünde değerlendirilemez. Ancak evdeki ahşap süslemeler konak olarak nitelendirdiğimiz evlerin süslemelerinden farklıdır. Özellikle oda tavanlarında görülen oval formlu göbekler dikkati çekmektedir¹⁷.

2.4. Sarıhacılar Köyü Evleri

İlvat köyleri olarak belirtilen bölgenin içinde kalan Sarıhacılar Köyü, ev mimarisi ile diğer köy evleriyle benzerlik içindedir.

¹⁶ YARAR, S. (2001). Geleneksel Akseki Evlerinde Tavan Süslemeleri, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, s. 126

¹⁷ AKKAYA, N., **Age**.s. 48

Bu köyden beş örnek seçilmiştir. Bunlar Fatma Genç, Fuat Bilginoğlu, İhsan Alanyalı (Çiz.6), İrfan Çömezoğlu (Çiz.4) ve Orhan Can (Çiz.3) evleridir. Bu evler diğer köy evlerinde olduğu gibi dış sofalı planda inşa edilmişlerdir. Ancak İhsan Alanyalı evi iç sofalı planı ile bölgede yaygın olan mimari anlayışın farklı uygulamasını yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. Bu evlerdeki farklı bir uygulama ise İrfan Çömezoğlu evinin sofasının bir ucuna yerleştirilen, yazlık köşk yerine ayrı bir mekân gibi ahşap duvarlarla bölünmüş köşk odanın plana yansımalarıdır. Ayrı bir mekâna dönüştürülen köşk bölümünün üzeri düz ahşap tavan şeklinde olup sekiz kollu yıldız göbekte kapatılmıştır.

3. EVLERİN GENEL ÖZELLİKLERİ

3.1. Yapı Malzemesi

İlvet köyleri ve Sarıhacılar köyü eski evlerinde yapı malzemesi ağırlıklı olarak taş ve ahşaptır.

Taş, özellikle duvar yapımında kullanılmıştır. Evlerin bütün duvarları moloz taşlar arasına atılan ahşap hatıllar ve peşduvanlarla sıkıştırılmış harçsız kuru duvar tekniğinde yapılmıştır. Duvar yapımında kullanılan bu malzeme bölgeden temin edilen sarı renkteki bir taştır. Ayrıca evlerin avlu duvarlarının yapımında da aynı taş ve duvar tekniği uygulanmıştır. Evlerin baca örgüsünde davlumbazlı ocakların yapımında da yöreden elde edilen aynı moloz taş ve malzeme kullanılmıştır.

Bölge evlerinde kullanılan diğer bir yapı malzemesi ise ahşaptır. Ormanlık bir bölge olan İlvet köyleri evlerinde aynı yöreden temin edilen sedir, katran, ladin, çam ve ardıç gibi ağaç türleri kullanılmış, öncelikle de dayanıklı olması bakımından sedir ve katran ağaçları tercih edilmiştir.

Ahşap, duvar örgü sisteminde taşlar arasına 50 cm.'lik aralıklarla ve peşduvanlar şeklinde kullanılmıştır. Bu hatılların uçları dış cephede, duvardan 10–15 cm. kadar dışa taşınmıştır. Bölgede bu şekildeki hatıl uçlarına düğme adı verilmektedir. Duvar örgü sistemindeki bu uygulamalardan dolayı evlere de “düğmeli ev” denilmektedir(Foto.2).

Evlerin, çardak, abdestlik ve helâ gibi hizmet birimlerinde de ahşap kullanılmıştır. Ayrıca sofa örtülerinde ladin ağacından yapılan yuvarlak kirişler görülmektedir. Yine evlerin çıkma, saçak, seki, kapı ve pencere doğramaları tamamıyla ahşaptır. Bölge evlerinin iç mimarisinde, tavan, yüklük, davlumbaz, dolap, kapı oda raf sistemleri ve sekilerde katran cinsinden ağaçlar tercih edilmiştir.

Ahşap, yapı malzemesi olduğu kadar süsleme malzemesi olarak da yoğun bir şekilde kullanılmıştır.

Bölge evlerinde madeni malzeme kullanımı çok yaygın değildir. Ancak kilit ve menteşe düzenekleri metalden yapılmıştır.

Evlerinin üst örtüsü genellikle kırma çatı şeklindedir. Bu çatılar alaturka kiremitle kaplanmıştır(Foto.1). Bölge evlerinde pek görülmeyen malzemelerden biri de alçıdır. Alçı malzeme çok az da olsa bazı evlerin ocak yaşmaklarında ve lambalıklarda görülmektedir.

3.2. Yapı Elemanları

Bölge evlerinde uygulanan duvarlar, moloz taşların arasına atılan ahşap hatıllarla sıkıştırılmış harçsız, kuru duvar tekniğindedir. Moloz taşlar yaklaşık 50 cm.'lik yüksekliğe kadar örülüp bağlayıcı olarak aralarına duvar boyunca ahşap hatıllar ve bu hatılları dik kesen yuvarlak formulu peşduvanlar atılarak yapılmaktadır. Bu peşduvan uçları dıştan ve içten, duvar yüzeyinden 10-15 cm. kadar çıkıntı yapacak şekilde bırakılmıştır.

Bölge evlerinin hepsinde aynı duvar yapı tekniği uygulanmıştır. Bu duvar tekniğinde yapılan bazı evlerin duvarların cepheleri içten veya dıştan sıva ile kapatılmıştır.

Evlerin avlu ve beden duvarları moloz taştan yine aynı teknikte inşa edilmiştir. Evlerin yazlık bölümlerinde ise mekân araları ahşap perde duvarları ile bölünmüştür.

Evlerin çıkma, saçak, helâ ve çardak gibi birimlerinde konsol, elibelinde ve ahşap direk gibi taşıyıcılar kullanılmıştır. çardaklar ise ahşap direklerle taşınmaktadır(Foto.1-2).

Evlerin avlusunda ve zemin katlarında toprak ve taş döşemeler vardır.

Avlu giriş kapıları iki kanatlı yapılmış olup hemen hemen hepsinin üzeri sundurmalıdır. Evlerin ana giriş kapıları da iki kanatlıdır. Bu kapıların bazılarının yüzeyi boş bırakılmış bazıları ise tablalara ayrılmıştır. Tablalı olanların bazılarının pano içleri geometrik süsleme motifleriyle doldurulmuştur. Oda kapıları tek kanatlı olup, oldukça zengin süslemelere sahiptir(Çiz.11). Bazı evlerin oda kapıları ise cümle kapıları gibi tablalara ayrılmış ve tablaların içerisi bazen sade tutulmuş bazen de süsleme motifleriyle doldurulmuştur.

Evlerin pencere sistemleri yapım ve süsleme özellikleri bakımından hemen hemen aynıdır. Kafesli pencereler dıştan kepenklerle kapatılabilmektedir.

Ahır ve samanlık gibi zemin kat mekânlarının pencereleri oldukça küçük tutulmuştur. Üst kattaki pencereler ise büyük ve sayıca fazladır. Çıkma pencereleri genellikle kafesli olup dıştan kepenklidir. Üst katın kışlık oda pencereleri de sayıca az olup davlumbazlı ocağın iki yanına yerleştirilmiştir. Bu pencereler ise biraz farklı olarak dıştan kafes, içten de kepenklerle kapatılmışlardır. Bazı evlerin oda pencereleri sonradan ocağın kaldırılmasıyla büyük pencerelere dönüştürülmüştür. Kiler odalarının pencereleri de oldukça küçüktür. Bölge evlerindeki farklı bir özellik de davlumbazlı ocağa açılan tütünlük adı verilen aydınlatma pencereleridir.

Ocaklar genellikle taştan örülmüş olup üstü sıva ile kapatılmıştır. Ocağın önünde küllük bulunmaktadır. Ocakların üzeri ahşap davlumbazlı olup, yüzeyi bazı örneklerde boş bırakılırken bazı örneklerde bitkisel süslemelerle doldurulmuştur (Çiz.12).

Oda içinde üstü açık kapaklı dolaplarda odanın bütünlüğünü sağlayan elemanlardandır. Bazı evlerin odalarında sofaya veya kilere açılan kafesli pencereler vardır. Evlerde tavanlar genellikle alttan çakmalı düz ahşap tavan olup ortalarında genellikle altı veya sekiz kollu yıldız formulu göbek bulunmaktadır(Çiz.13).

Yapılarda katlar arasındaki bağlantı ahşap merdivenlerle sağlamaktadır. Bu merdivenler genellikle bir yandan duvara yaslanmış, diğer yandan ise ahşap korkuluklarla kapatılmıştır.

3.3. Plan Elemanları

Bölge evlerinde sofa, odalara geçiş sağlamanın yanında yazlık olarak kullanılan oturma alanlarından biridir. Bazı evlerde köşk bölümü, sofadan bağımsız bir oda gibi düzenlenirken, bazı evlerde bir seki ile yükseltilecek olanın bir parçası olmuştur. Sofaların üstü genellikle açık bırakılmıştır, yani tavan kaplaması görülmemektedir. Dış sofalı eyvanlı plan tipindeki evlerde odalara geçiş bu eyvanlardan sağlanmaktadır. Sofa evin planından ayrı tutulan çardak ve helâ gibi mekânlarla da irtibatlıdır.

Bölge evlerinde odalar sofanın durumuna göre yerleştirilmiştir. Dış sofalı evlerde, oda sayısı iki olurken dış sofalı eyvanlı evlerde oda sayısı beşe kadar çıkarılmıştır. İç sofalı ve orta sofalı evlerde ise oda sayıları dörtle sınırlı kalmıştır. Odalar, sofa veya eyvanla irtibatlı olup, aynı zamanda kiler odalarına da geçiş sağlamaktadırlar. Odalar geleneksel Türk odasının iç düzenine benzer özellikler taşıyan odalarda davlumbazlı ocak, yüklük, gusülhane, musandıra, sergen ve dolaplar bulunmaktadır.

Yüklük ve dolap kapakları genellikle ahşap tablolara ayrılmıştır. Bu tablaların yüzeyi bazı evlerde bitkisel ve geometrik süsleme motifleriyle doldurulurken bazılarında boş bırakılmıştır(Çiz.10). Yüklük cephesinde çiçeklik ve lambalıklar da vardır. Yüklük ve gusülhanenin üzerinde ahşap korkuluklu musandıra bulunmaktadır. Evlerin bazılarında musandıranın altından başlayıp odayı üç yönden çeviren bir raf sistemi vardır.

Bölge evlerinde mutfak sofanın bir ucuna yerleştirilen ocaktan ibaret olup, çoğu evin mutfağı sonradan perde duvarıyla bölünerek ayrı bir mutfak mekânına dönüştürülmüştür.

Evlerde kiler odası olarak kullanılan mekânlar, kışlık odaların gerisinde bulunmaktadır. Bu odaların girişleri plan tipine göre değişmektedir. Dış sofalı planda kışlık odalardan kiler odalarına açılan tek kanatlı kapılarla geçiş sağlanırken, dış sofalı eyvanlı evlerde kiler odalarına geçiş eyvandan sağlanmaktadır(Çiz.5). Bölge evlerinin duvar örgü sisteminden kaynaklanan, düğme adı verilen hatılların uçları iç cephelerde de görülmektedir. Kiler odalarının üzeri yuvalama adı verilen, girişlerle örtülmüştür.

Etrafı ahşap korkuluklarla çevrilen çardak, evinlerin yazlık olarak kullanılan birimlerinden biri olmasının yanı sıra seki ile yükseltilecek bir bölümü abdestlik olarak kullanılmaktadır.

Evlerin helâları birinci kattadır ve genellikle sofadan bir koridorla ayrılmıştır. Helâlar, çardağın bir bölümünün ahşap paravana ile bölünmesiyle oluşturulmuştur.

3.4. Plan Tipi

Bölge evlerinin plan tiplerini üç grupta inceleyebiliriz.

Birinci grup evler, bölgede çok yaygın olarak görülen dış sofalı evlerdir. Bu evler kendi içinde dış sofalı eyvansız ve dış sofalı eyvanlı plan tipi olarak iki gruba ayrılır.

Dış sofalı eyvansız evler diğer evlerde olduğu gibi iki katlı inşa edilmişlerdir. Bu evlerde dış sofanın bir tarafına iki oda yerleştirilmiştir. Bu odaların arkasında ise kiler odaları bulunmaktadır. Dış sofalı eyvansız bazı evlerde sofanın bir ucu seki ile yükseltilerek köşk yapılmıştır(Çiz.1-2-3).

Dış sofalı eyvanlı evler diğer evlere nazaran daha büyük ve daha özenli yapılan konak tipi evlerdir. Bu plan tipi “L” planlı olarak da tanımlanabilir(Çiz.5). Sofanın ortasında odalara geçit sağlayan bir birimdir. Bir ucu çoğunlukla kapatılan eyvan, bazı evlerde bir çıkma ile nihayetlendirilmiş, bazılarında ahşap bir paravanla veya duvarla bölünerek ayrı bir mekân olarak düzenlenmiştir. Bu tip evlerde sofa sadece yazlık mekân olarak kullanılmakta olup eyvan da sofa kadar fonksiyoneldir.

İç sofalı plan tipinde incelenen evler içinde tek örnek, Sarıhacılar köyündeki İhsan Alanyalı Evi olup diğer evlerdeki gibi iki katlı yapılmıştır. İç sofa odalara geçit sağlayan ve yazlık olarak kullanılan bir mekândır. Sofanın etrafında dört oda bulunmaktadır (Çiz.6)

Üçüncü plan tipi bölgede yaygın olmayan orta sofalı plandır. Bu planda tek örnek bulunmaktadır. Büyük Alan köyünde bulunan Ahmet Sarıgül Evi orta sofalı planda yapılan tek örnektir. Orta sofanın etrafında dört adet oda bulunmakta ve evde iki yönden sofa çıkması yer almaktadır(Çiz.7). Odaların kapıları, pahlanmış köşelere yerleştirilmiştir.

3.5. Cephe Düzeni

Bölge evlerinde cepheyi öne çıkaran temel unsur ahşap çıkmalardır.

Bu çıkmalar genellikle plana bağlı olarak dışa taşan sofa çıkması şeklindedir. Bölge evlerinde görülen çıkmaları, giriş kapısına göre çıkması sağda olanlar, çıkması solda olanlar ve çıkması ortada olanlar şeklinde üç grupta toplamak mümkündür. Bu çıkmalar ahşap direk ve elibelindelerle taşınmaktadır. Bu tip çıkmaların üzeri çatıdan bağımsız olarak kiremitle kaplanmıştır (Çiz-9).

Cepheyi hareketlendiren diğer bir unsur da saçaklardır. Genellikle kırma çatılı olan bölge evlerinde saçaklar ahşap olup saçakların yelkovanları süslemesizdir (Çiz.8).

Evlerin giriş cephesinde bulunan kapılar genellikle iki kanatlı ve ahşaptır. Bu kapıların üzeri genellikle çıkma ile örtülmüştür. Tablalara bölünmüş olan kapıların üstünde rozetli süslemeler oldukça sık kullanılmıştır.

Evlerin giriş cephelerinde bulunan pencereleri çıkma pencereleri ve oda pencereleri olarak iki gruba ayırmak mümkündür. Dikdörtgen formlu bu kafesli pencereler dıştan kepenklerle kapatılmıştır. Bu pencerelerdeki kafes formları farklılık arz etmektedir. Bazı kafeslerin içinde küçük gözetleme (kim geldi) pencereleri, bazılarının üzerinde ise ışıklık pencereleri bulunmaktadır.

Köşk pencerelerinde kafesler dıştan kepenklerle kapatılmış, oda pencerelerinin kepenkleri ise soğuk geçirmemesi amacıyla içe alınmıştır.

Bölge evlerinde cepheyi hareketlendiren ve cepheye estetik bir görünüm katan diğer bir unsur da bacalardır. Kırma çatılı evlerin bacaları kare kesitli, taş örgülü ve konik külahlıdır.

Evlerde cephede görülen diğer bir birim çardaklardır. Çardaklar evlerin giriş cephelerine veya doğu ve batı cephelerine yerleştirilmiş, etrafı ahşap korkuluklarla çevrilmiştir.

3.6. Süsleme

Bölge evlerindeki süsleme ahşap malzemeye bağlı olarak biçimlenmiştir. Bu evlerde süsleme daha çok iç mekânlarda yoğunlaşırken, dış cephe daha mütevazı bir süsleme anlayışı vardır. 20. yüzyıl başlarında inşa edilen evlerdeki süsleme motifleri geç dönem anlayışı ile halk mimarisi süsleme anlayışının bir karışımı uygulanmıştır.

Taş malzemedden yapılan süslemeler daha çok dış cephelerde karşımıza çıkmaktadır. Moloz taşlar arasına dairesel bir alan oluşturacak biçimde atılan küçük kırmızı taşlarla yapılan dairesel kompozisyonlar dış cephelerde hareketlilik sağlamıştır.

Ahşap malzemeyle yapılan süslemelerin yoğun olarak görüldüğü birimler çıkmalardır. Kafesle kapatılan çıkma pencereleri farklı kafes tipleriyle dikkat çekmektedir.

Giriş kapılarının kanatları üzerindeki tablaların içinde genellikle çarkifelek motifleri görülmektedir¹⁸.

¹⁸ KUNDURACI, O. (2002). “Batı Toroslarda Bulunan Geç Dönem Türk Evlerinde Ahşap Süsleme”, **Türk Tarihi Ansiklopedisi**, sayı: 18 Ankara, s. 269

İç mekânlardaki süslemede özellikle oda kapılarında yoğunlaşmaktadır. Kapılar ahşap ve tek kanatlı olup tablalara ayrılmıştır. Bu tablaların içleri spiral, çarkıfelek, dört yapraklı yonca gibi bitkisel ve geometrik motiflerle doldurulmuştur.

Bölge evlerinde iç mekândaki süsleme elemanlarından biri ocak davlumbazlarıdır. Davlumbazlarda ağırlıklı olarak gülçe, dört yapraklı yonca ve şemse motifleri kullanılmıştır(Çiz.12).

Genellikle yüklük ve gusülhane cepheleri ahşap panolara bölünmüş ve içleri boş bırakılmıştır. Yalnız bölgede gelir düzeyi yüksek olan kişilerin yaptırdığı büyük evlerde yüklük ve gusülhane yüzeyleri bitkisel süsleme motifleriyle doldurulmuştur (Çiz.10-Foto.6). Bu süsleme motiflerin kenarları akant yapraklı ortası gülçelidir.

Odalarda üzerleri açık olan kapaklı dolaplarda kullanılan kompozisyonlar, yüklükte kullanılanlarla benzer özelliklerdedir.

Odalarda süsleme bakımından en önemli unsurlarından bir tanesi de tavanlardır. Bölge evlerinde oda tavanları genellikle alttan çakmalı düz ahşap tavan şeklindedir. Ahşap çıtalarla birbirini dik kesen karelere ayrılmış, çitakârı tavan ortasına sekiz veya nadiren altı kollu yıldız formu göbekler yerleştirilmiştir (Çiz.13-Foto.8). Bu göbeğin içinde ise merkeze doğru daralan sekiz kollu yıldız, palmet ve nadiren stilize lale motifleri bulunmaktadır. Göbeğin merkezine bolluk ve bereketin sembolü olan cennet meyvesi olarak bilinen nar, üç boyutlu ve kabartmalı olarak applike edilmiştir.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Genellikle mütevazı ölçeklerde yapılan bölge evleri oldukça süslemeli yapılmışlardır. Bu evler halk mimarisi ürünleri olmasına rağmen plan tipleri, cephe düzenleri ve süslemesiyle başkent üslubunu yansıtmaktadır. Bunun temel sebebi ev sahiplerinin maddi gücü ve statüleridir. Bölgede yaşayan halkın içinde yetişen ve başkent üslubunu tecrübe eden yerli ustalar bu sentez mimarinin şekillenmesinde büyük rol oynamışlardır.

Akseki İlvat köylerinde bulunan geleneksel evler iki katlı ve dış sofalı planda yapılmışlardır. Dış sofalı plan tipi iki farklı şekilde uygulanmıştır. Bunlar dış sofalı eyvansız ve dış sofalı eyvanlı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dış sofalı eyvansız planda yapılan evler iki odalı ve iki veya tek kiler odası bulunan mütevazı evlerdir. Dış sofanın eyvanlı tipi de bölge evlerinde geniş uygulama alanı bulan plan tipidir. Bu tipin uygulamaları büyük ölçekli ve özenli yapılan konak tipi evlerdir. Bu plan tipinde yapılan evlerin oda sayıları beşe kadar çıkarılabilmektedir.

Dağlık bir arazi üzerine kurulan köylerde sert iklim şartları görülmektedir. Yazları oldukça sıcak olan bölge evlerinde, kışın sert geçmesine rağmen dış sofalı plan tipi uygulanmıştır. Dış sofa içine eyvan uygulamasının dâhil edilmesi tamamen sert geçen iklim koşullarıyla alakalıdır. Aslında bu plan şeması hem yazlık hem de kışık olarak kullanılan evlerin yaşam koşullarına uygun fonksiyonlar verilmesiyle yakından ilgilidir. Bölgede az da olsa iç sofa ve orta sofa uygulamalarının varlığı ise farklı bölgelerden gelen ustalarla ve yeni bir üslup ortaya koymakla açıklanabilir.

Yine evlerde ocak içine açılan ve Anadolu evlerinde pek karşılaşılmayan tütünlük pencereleri bölge evlerine özgü bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bitkisel motiflerde stilize edilmiş kıvrık dallar ve yapraklar, kenger yaprakları, palmetler, çeşitli çiçek motifleri, stilize selvi, lale ve nar, geometrik motiflerde ise baklava dilimi şeklindeki panolar, çıtalarla elde edilen üçgen, kare, dikdörtgen, altıgen, baklava, yıldız, zikzak, kartuşlar, çeşitli biçimlerde yıldızlar, “S” ve “C” kıvrımları ve çarkıfelek motifleri görülmektedir. Nar motifi tavan göbeklerinde ahşap malzemenin üç boyutlu olarak yapılmıştır.

Ahşap oyma, kabartma, ajur, çakma teknikleriyle beraber çıtaların farklı açılarla yerleştirilmesiyle oluşturulan süslemeler kullanılan ahşap tekniklerindedir.

Akseki ve çevresi ile ilgili yaptığımız bu çalışmada günümüze gelen ve bu mesleği sürdüren herhangi bir usta ile karşılaşmamıştır. Yaptığımız arazi çalışması sonunda 1950 yıllarından sonra başlayan köyden kente göçün neticesinde bu işle uğraşan usta ve oğullarının mesleği bıraktığı ve farklı iş alanları ile uğraşmaya başladıkları tespit edilmiştir.

Genellikle 20. yüzyıl başlarında inşa edilen evlerin bazıları Akseki-İbradı Havzası Gelişim Projesi kapsamında restore edilmiştir. Restore edilen evler oldukça iyi durumdadırlar. Yalnız, ev sahipleri

tarafından yapılan onarımlar başarılı sonuçlar vermemektedir. Geleneksel konut mimarisi içinde önemli bir yere sahip olan bu evlerden özellikle kullanılmayan evler doğanın ağır şartlarına terk edilmiş durumdadır.

KAYNAKÇA

- ANONİM. **Antalya İl Yıllığı**, Antalya, 1967, Ajans Türk Yayınları.
- AKKAYA, Necla (2005). Akseki İlvat Köyleri ve Çevresindeki Geleneksel Türk Evlerinin Mimari ve Süslemesi, **Yayımlanmamış yüksek lisans tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- BAKIR, İbrahim (1990). “Toroslar’da Göçebe Mimarisi”, **Türk Halk Mimarisi Sempozyumu Bildirileri**, Konya, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BARIŞTA, H.Örcün (1996). “Alanya’daki Bazı Evlerde Gözlenen Taş İşçiliği”, **IV. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri**, Alanya, Alsav Yayınları, 161–168
- BARIŞTA, H.Örcün (1996). “Alanya Evlerinde Görülen Ağaç İşleri Üzerine”, **IV. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri**, Alanya, Alsav Yayınları, s. 393–398
- BİLİM, Cahit (2004). “Arşiv Belgelerinde ve Salnamelerde Alanya”, **Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri**, cilt: VII, Alanya, s.197-198
- DEMİR, Mustafa (2004). “Selçuklu Tarih Kayıtlarında Alanya’nın Fethi”, **Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri**, Cilt: X, Alanya, s.541
- ELDEM, S.Hakkı. **Türk Evi Plan Tipleri**, İstanbul, 1995, İTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları
- ENHOŞ, Mustafa. **Bütün Yönleriyle Akseki ve Aksekililer**, İstanbul, 1974.
- ERCENK, Giray (1992). “Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi”, **Belleten**, sayı: LVI/ 216, Ankara, TTK Yayınları, s. 362
- ESENGİL, Recep (2000). “Neden Akseki?”, **Sanatsal Çekül-Mozaiik**, sayı:35, İstanbul, 46–50
- ESENGİL, Recep (2003). “Kurduvar Şenliği”, **Focus**, sayı: 112414, İstanbul, s. 80–85
- KARPUZ, Haşim (1992). “Eski Antalya Evlerinde Süsleme”, **Antalya IV. Selçuklu Semineri**, Antalya, s. 50–69
- KOÇAK, E.Cimrin (1996). “Alanya’da Geleneksel Yayla Evleri”, **VI. Alanya Tarih ve Kültür Seminerleri**, Alanya, Alsav Yayınları, s. 53–57
- KUNDURACI, Osman (1995). Batı Toroslarda Bulunan Geleneksel Konutlar, **Basılmamış Doktora Tezi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- KUNDURACI, Osman (1997). “Alanya Evlerinden Örnekler”, **Alanya 7. Tarih ve Kültür Semineri**, Alsav Yayınları, Alanya, s. 261-267
- KUNDURACI, Osman (1998). “Alanya Köy Evlerinden Örnekler”, **Alanya 8. Tarih ve Kültür Semineri**, Alsav Yayınları, Alanya, s. 345-353
- KUNDURACI, Osman. (2002). “Batı Toroslarda Bulunan Geç Dönem Türk Evlerinde Ahşap Süsleme”, **Türk Tarihi Ansiklopedisi**,18, Ankara, 265-272
- ÖZKAYNAK, Kemal. **Akseki Kazası**, Ankara, 1954, Akgün Yayınevi
- ÖZSAİT, Mehmet. **İlkçağ Tarihinde Pisidya**, İstanbul, 1980, İÜEF Yayınları
- RAMSAY, William.M. **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası**, İstanbul, 1960, Milli Eğitim Yayınları
- UMAR, Bilge. **Türkiye’deki Tarihsel Adlar**, İstanbul, 1993
- YARAR, Sibel (2001). Geleneksel Akseki Evlerinde Tavan Süslemeleri, **Basılmamış Yüksek Lisans Tezi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı.
- YILDIZ, Hülya (2000). “Akseki Kent Merkezi”, **Sanatsal Çekül-Mozaiik**, İstanbul, s. 35-56